

دانشگاه مازندران
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع : جرم استفاده غیر مجاز مامورین دولتی از اموال در اختیار دولت

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

استاد راهنما :

آقای دکتر ابوالحسن شاکری

استاد مشاور : آقای دکتر کیومرث کلانتری

نگارش : مقدم سیاح بخشی

خرداد ماه 1387

**با تقدیر و تشکر از اساتید محترم دانشکده
حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران
بویژه دانشمندان گرانقدر آقایان دکتر
ابوالحسن شاکری و دکتر کیومرث کلانتری
که زحمت راهنمایی و مشاوره حقیر را در
تهیه این پایان نامه متقبل شده اند .**

چکیده

به طور خلاصه می توان گفت : استفاده غیر مجاز عبارتست از اینکه مأمور دولت بدون مجوز قانونی و بدون داشتن قصد تملک ، اموالی را که بر حسب وظیفه در اختیار او می باشد مورد استفاده قرار دهد .
تحصیل نفع و یا ورود ضرر به دولت یا اشخاص دیگر شرط تحقق جرم استفاده غیر مجاز نمی باشد و هر گاه استفاده غیر مجاز تحقق یابد هر چند هیچ گونه نفعی برای مباشر جرم نداشته باشد مرتکب جرم قابل تعقیب خواهد بود .

هم چنین زمانی جرم استفاده غیر مجاز محقق خواهد شد که اموال موضوع جرم بر حسب وظیفه در اختیار مأمور دولت قرار گیرد و مأمور دولت آنها را مورد استفاده غیر مجاز قرار دهد . اما آنچه که باید در نظر داشت این است که اگر وسیله نقلیه ای به اعتبار انجام وظیفه در اختیار یک کارمند قرار گیرد ، ولی کارمند دیگر مبادرت به استفاده غیر مجاز از وسیله نقلیه بنماید ، می توان هر دو کارمند را بر اساس ماده 6 لایحه قانونی نحوه استفاده از اتومبیل های زائد دولتی مصوب 1358 مورد تعقیب قرار داد .

تنها افرادی می توانند مرتکب جرم استفاده غیر مجاز شوند که مأمور دولتی باشند و مقصود از مأمور دولت در حقوق جزا ، فردی است که انجام دادن مأموریت خاصی از طرف دولت در معنای عام به عهده وی گذاشته شده باشد .

منظور از اموال در اختیار دولت نیز اموالی هستند که متعلق به دولت یا متعلق به اشخاص حقیقی یا حقوقی می باشد و دولت به رسم امانت آنها را نگهداری می کند و در صورتی که مأمور دولت این اموال را مورد استفاده غیر مجاز قرار دهد مجرم تلقی و مشمول ماده 598 قانون مجازات اسلامی قرار خواهد گرفت.

« فهرست مطالب »

صفحه	عنوان
1.....	مقدمه
6.....	بخش یکم : کلیات
7.....	پیش در آمد
10.....	فصل اول : واژه شناسی
10.....	مبحث اول : استفاده غیر مجاز
11.....	مبحث دوم : مامور دولت
13.....	فصل دوم : تاریخچه
13.....	مبحث اول : دوره باستان
14.....	مبحث دوم : مصوبات قبل از انقلاب
17.....	مبحث سوم : مصوبات بعد از انقلاب
19.....	فصل سوم : مبانی
19.....	مبحث اول : اکل مال به باطل
21.....	مبحث دوم : اخلال در نظم اجتماع
22.....	بخش دوم : ارکان جرم استفاده غیر مجاز
23.....	پیش در آمد
25.....	فصل اول : رکن قانونی
30.....	فصل دوم : رکن مادی
30.....	مبحث اول : رفتار مادی فیزیکی
31.....	مبحث دوم : موضوعات جرم
32.....	گفتار اول : اشخاص وابسته به دولت
44.....	گفتار دوم : اشخاص غیر وابسته به دولت
47.....	گفتار سوم : اموال مشمول قانون

56	مبحث سوم : شروع به جرم
59	فصل سوم : رکن معنوی
61	مبحث اول : عمد
64	مبحث دوم : انگیزه
67	مبحث سوم : خطای کیفری
69	بخش سوم : ضمانت اجرا
70	فصل اول : مجازات ها
70	مبحث اول : ماهیت مجازات ها
74	مبحث دوم : مجازات های اصلی
75	گفتار اول : شلاق
80	گفتار دوم : جزای نقدی
84	مبحث سوم : مجازات های غیر اصلی
84	گفتار اول : مجازات های تبعی
85	گفتار دوم : مجازات های تکمیلی (تتمیمی)
88	فصل دوم : ضمان مالی
89	مبحث اول : جبران خسارت
92	مبحث دوم : پرداخت اجرت المثل
94	نتیجه گیری
103	منابع
107	چکیده انگلیسی (abstract)

مقدمه

استفاده غیر مجاز مامورین دولتی از اموال در اختیار دولت عبارتست از اینکه مامور دولت اموال در اختیار دولت را بدون اینکه مجوز قانونی در اختیار داشته باشد به نفع خود یا دیگری مورد استفاده قرار دهد. اصولاً به تصریح قانون استفاده غیر مجاز زمانی تحقق می یابد که قصد تملک به هر شکلی منتفی باشد اعم از اینکه منافع حاصله عاید مرتکب جرم یا دیگری گردد یا خیر و باید این اموال بر حسب وظیفه به مامور دولت سپرده شده باشد.

در بحث استفاده غیر مجاز در تعیین مجازات قید شده است که در صورت انتفاع، خاطی به مجازات نقدی علاوه بر سایر مجازات ها محکوم خواهد شد. هر چند استفاده نمودن فی حد ذاته ملازمه با انتفاع دارد و اصولاً هرگاه نفعی عاید نباشد، دلیلی بر استفاده نمودن وجود نخواهد داشت اما به هر حال احراز تحصیل نفع، شرط صدور حکم به جزای نقدی است.

موضوع جرم استفاده غیر مجاز، اموال اعم از منقول و غیر منقول متعلق به دولت و یا اشخاص در اختیار دولت می باشد که بر حسب وظیفه به مامور دولت سپرده شده است و استفاده غیر مجاز از اموال در اختیار دولت اصولاً شامل بهره برداری و نیز استفاده از منافع تدریجی الحصول اموال می باشد، فلذاعین مال به تبع ملازمه ای که با بهره برداری از منافع مال دارد موضوع این جرم قرار می گیرد.

در تاریخ حقوق کیفری ایران نخستین قانونی که در ارتباط با جرم استفاده غیر مجاز مامورین دولتی از اموال در اختیار دولت وضع شده است قانون مجازات عمومی مصوب سال 1304 می باشد که قانون مذکور در ماده 152 جرم اختلاس و تصرف غیر قانونی را به طور مشترک مورد توجه قرار داده و استفاده غیر مجاز مامورین دولتی را در حکم تصرف غیر قانونی شناخته بود.

بعد از انقلاب با تصویب قانون تعریضات در سال 1362 ماده 76 قانون مرقوم جانشین قوانین قبلی در ارتباط با جرم مذکور گردید. در نهایت در قانون مجازات اسلامی مصوب 1375 ماده 598 قانون مذکور جرم استفاده غیر مجاز را به عنوان جرمی که در حکم تصرف غیر قانونی می باشد مورد اشاره قرار داد.

با توجه به مواد فوق جایگاه جرم استفاده غیر مجاز در این پایان نامه مورد بررسی قرار گرفته و سعی در ارائه پاسخ به سوالات اساسی آن می باشد. سوالاتی که در این زمینه مطرح است عبارتند از ؛

1- منظور از استفاده غیر مجاز چیست؟

2- منظور از اموال در اختیار دولت چه اموالی می باشند؟

3- اگر رئیس اداره دولتی اجازه دهد که کارمند اداره از اموال اداره موقتاً

استفاده شخصی بنماید آیا چنین عملی استفاده غیر مجاز تلقی می شود؟

4- آیا صرف جابجایی اموال در اختیار دولت با اموال شخصی مأمور دولت

استفاده غیر مجاز خواهد بود؟

فرضیات؛

1 - در جواب باید گفت استفاده غیر مجاز عبارتست از اینکه شخصی بدون

مجوز قانونی و بدون داشتن قصد تملک اموالی را مورد استفاده قرار دهد.

2 - اموالی که متعلق به دولت یا متعلق به اشخاص حقیقی می باشد و به عنوان

امانت به دولت سپرده شده است تا از آنها نگهداری نماید، اموال در اختیار دولت گفته می شود.

3 - به نظر می رسد در صورتی که مقررات اداری چنین عملی را تجویز

ننموده باشد مرتکب قابل تعقیب خواهد بود.

4 - صرف جابجایی اموال در اختیار دولت با اموال شخصی مأمور دولت

استفاده غیر مجاز محسوب نمی شود.

موضوع جرم استفاده غیر مجاز چندان مورد توجه حقوقدانان واقع نشده و در

اغلب موارد هنگام بررسی جرائم تصرف عدوانی و اختلاس به طور مختصر مورد

اشاره قرار گرفته است از جمله اینکه یکی از حقوقدانان بیان می دارد، استفاده شخصی

از اتومبیل های دولتی بدون قصد تملک مصداق جرم استفاده غیر مجاز توسط
مامورین دولتی می باشد.¹

آقای دکتر عباس زراعت عقیده دارند استفاده غیر مجاز هرگاه در قالب برداشت
و تصاحب باشد عنوان مجرمانه اختلاس بر آن صدق می کند.²

آقای دکتر محمد صالح ولیدی نیز اظهار می دارند برقراری رابطه امانی و استفاده غیر
مجاز از اموال دولتی بر اساس رابطه استخدامی کارمند استوار می گردد.³

جرم استفاده غیر مجاز، با جرائم مشابه و از جمله جرائم خیانت در امانت و
اختلاس وجوه اختلاف و اشتراک زیادی دارد مثلاً استفاده غیر مجاز مختص کارکنان
ادارات و شرکت ها و سازمانهای دولتی می باشد و در واقع از شرایط انتساب جرم
وابستگی مباشر از لحاظ استخدامی به یکی از شیوه های پیش بینی شده در قانون
می باشد، لیکن جرم خیانت در امانت قابل انتساب به عموم اعم از مستخدم و غیر
مستخدم می باشد.

از تفاوت های دیگر جرم استفاده غیر مجاز با خیانت در امانت در این است که
در جرم خیانت دریافت ورود ضرر به مالک یا متصرف مال شرط تحقق جرم می باشد
ولی در استفاده غیر مجاز اینگونه نمی باشد.

¹ - میرمحمد صادقی ، سید حسین ، حقوق کیفری اختصاصی ، جلد دوم ، انتشارات میزان ، سال 1378 ، ص 183 .

² - زراعت ، عباس ، شرح قانون مجازات اسلامی ، جلد اول ، انتشارات مهاجر ، ص 438 .

³ - ولیدی ، محمد صالح ، حقوق جزای اختصاصی ، جلد اول ، انتشارات صدرا ، ص 419 .

وجوه اشتراک دو جرم مذکور نیز در نحوه تسلیم مال، نوع مال و عدم تاثیر انتفاع مباشر در تحقق جرم می باشد.

وجوه اشتراک جرم استفاده غیر مجاز با اختلاس در مرتکب جرم، موضوع جرم و نحوه تسلیم اموال به مرتکب جرم می باشد ولی از این حیث که رکن مادی دو جرم با یکدیگر تفاوت دارد می توان آنها را از یکدیگر باز شناخت.

به طور کلی می توان گفت؛ هرگاه مباشر جرم از نظر استخدامی هیچ گونه رابطه ای با ادارات بر شمرده شده در ماده 598 قانون مجازات اسلامی نداشته باشد استفاده غیر مجاز تلقی نخواهد شد.

اهداف این پژوهش عبارتند از: 1- نمایاندن نواقص قانونی در ارتباط با جرم استفاده غیر مجاز مامورین دولتی از اموال در اختیار دولت به منظور کمک به قانونگذار جهت رفع نواقص موجود در آینده 2- تشریح جرم استفاده غیر مجاز و بررسی جوانب قضائی آن 3- ارائه برخی پیشنهادات جهت جلوگیری از جرم مذکور.

امید است این مختصر مورد استفاده اهل فن قرار گیرد و اهل قلم گام های بیشتری در ارتباط با تشریح جرم استفاده غیر مجاز بردارند.

بخش یکم:

کلیات

پیش در آمد :

قانونگذاری و حوادثی که در ادوار مختلف تاریخی بر آن گذشته است داستان پیچیده ای دارد که پرداختن به آن همواره مطلوب طبع محققین می باشد. در این مختصر بر آنیم تا در مبحث مهم و مطرح تعدیات مامورین دولتی نسبت به دولت وارد شویم و به تشریح جرم استفاده غیر مجاز مامورین دولتی از اموال در اختیار دولت که موضوع ماده 598 قانون مجازات اسلامی می باشد، پردازیم.

از زمان قدیم در دورانیکه هنوز جامعه بشری فاقد هرگونه قانون بوده و قانونگذاری وجود نداشته است، رسیدگی به وقایع تابع مقررات مدون نبوده است و اعتقاد قاضی یا حاکم، بر خلاف آنکه باید مستند به دلایل مطروحه در قضیه باشد، اصل قرار می گیرد و اجرای عدالت به سلیقه شخصی حاکم واگذار می گردد.¹

علی رغم رشد و توسعه تکنولوژی و بالا رفتن ضریب هوش و استعداد فردی همواره جوامع از گزند روز افزون و متنوع تعدیات ماموران نا صالح ضایع شده است و شئون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ملت ها دستخوش مطامع و تظلمات این افراد می باشد.

¹ - نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی نشر دادآفرین، سال 1380، ص 100

جرم استفاده غیر مجاز که موضوع این پایان نامه است از متداولترین جرایم ماموران دولتی می باشد و چه بسا سر منشا غالب جرائم از جمله خیانت در امانت، کلاهبرداری، ارتشاء و اختلاس می باشد. بستر این عنوان مجرمانه ماده 598 قانون مجازات اسلامی است.

از آنجائیکه جرم استفاده غیر مجاز مختص مامورین دولتی می باشد، به منظور کاهش جرائم ارتكابی از جانب کارکنان دولت، لازم است که آنها دارای صفات و خصوصیات بارزی باشند. از جمله داشتن آگاهی و کار آرایبی و امانت در انجام وظایف از شروط و صفات اصلی کارگزاران اسلامی است.

به منظور حسن جریان امور مامورین دولتی همواره باید به وظایف و تکالیف خود آگاهی داشته باشند و به آن عمل نمایند. وظایف و تکالیف عمومی کامندان دولت در مواد 54 و 55 قانون استخدام کشوری به وضوح ذکر شده است . مفاد این مواد حاکیست که کارکنان و کارمندان دولت می بایست در چهار چوب قوانین و مقررات مجری و فرمان بردار اوامر ما فوق باشند و در جهت اجرای هر چه بهتر قوانین مطیع اوامر باشند.

در یک جمع بندی وظایف اداری چنین تعریف می شود: «وظایف اداری اموریست که انجام دادن یا ندادن آن به موجب قوانین و مقررات و دستورات و عرف اداری و الزامات شغلی برای هر مستخدم لازم شناخته شده است.»¹

بنابراین هر مامور دولتی مکلف است که در هنگام انجام وظایف محوله مقررات و قوانین کشوری را رعایت نماید. تصمیمات خلاف قانون و غیر موجه مستخدمین ادارات و نهادهای دولتی ابطال شدنی است و مستخدمینی که از قدرت خود به ناروا استفاده کرده باشند در مقابل دولت و مردم مسؤل خواهند بود. انواع مسولیت های یک مستخدم عبارت است از مسولیت های کیفری ، مدنی و اداری که با سرپیچی از قوانین و مقررات حاکم در کشور همراه می باشد و عمل ارتكابی به صورت جرم در می آید، در اینصورت ممکن است فرد از نظر جزایی مسؤل شناخته شود و تحت تعقیب قرار گیرد و چه بسا به کیفرهای تعیین شده در قانون نیز برسد.

¹ . ابوالحمد ، عبدالحمید ، حقوق اداری ایران ، چاپ سوم ، انتشارات میزان ، سال 73 ، ص 266

فصل اول : واژه شناسی

مبحث اول : استفاده غیر مجاز

استفاده غیر مجاز از نظر حقوقی عبارت است از استفاده بدون مجوز قانونی از اشیاء و اموال دولتی یا اموالی که متعلق به اشخاص می باشد و دولت آنها را به امانت نگهداری می نماید و به عبارتی موضوع جرم اموالی هستند که مامور دولت امین در نگهداری آنها می باشد.

استفاده غیر مجاز در اصل شامل بهره برداری و استفاده از منافع تدریجی الحصول اموال می باشد، فلذا عین مال به تبع ملازمه ای که با بهره برداری از منافع مال دارد، موضوع این جرم می باشد.¹

از نظر فقهی نیز در مورد استفاده غیر مجاز بحثی به معنای مصطلح امروزی به میان نیامده است و دلیل این امر نیز فقدان حکومت به معنای امروزی است و چنانچه ماموری از طرف دولت مالی را وصول نماید و به عنوان زکاه و سایر امور خیریه مصرف کند به علت قابل مصرف بودن این اموال در موارد متعدد قابل توییح نیست بلکه تعقیب چنین ماموری به احتمال وجود سوء استفاده خواهد بود.

¹ - حبیب زاده ، محمد جعفر ، بررسی اختلاس و تصرف غیر قانونی ، ماهنامه دادرسی ، شماره 27 ، ص 4 ، سال 1380 .

مبحث دوم: مأمور دولت

مأمور در فرهنگ لغت به معنای امر کرده شده، فرمانبر و گماشته آمده است.¹ از لحاظ قوانین استخدامی و امور اداری مأمور به پرسنلی اطلاق می شود که برای مدت معینی جهت انجام وظیفه در سایر قسمت های داخل و یا خارج از سازمان متبوعه خود به کار گمارده می شود.²

تعریف قانونی مأمور عبارت است از الف-محول شدن وظیفه موقت به مستخدم غیر از وظیفه اصلی که در پست سازمانی خود دارد. ب- اعزام مستخدم به طور موقت به وزارت خانه و مؤسساتی که فهرست آنها به تصویب هیات وزیران می رسد و هم چنین اعزام به سازمان های بین المللی که دولت ایران عضویت آنها را پذیرفته و یا سازمان هایی که دولت ایران شرکت در آنها را مقتضی بداند.

ج- اعزام مستخدم برای طی دوره آموزشی یا کارآموزی در داخل یا خارج از کشور.³

مقصود از مأمور دولت در حقوق جزا شخصی است که انجام دادن مأموریت خاصی از طرف دولت در معنای عام آن به عهده وی گذاشته شده است.⁴

خدمت دولت نیز عبارت است از انجام کارهایی بر حسب حکم رسمی دولت اعم از آنکه محل خدمت در مؤسسات دولتی باشد یا بنگاههای ملی و اعم از اینکه

¹ - فرهنگ معین ، ص 1113 .

² -قانون استخدام کشوری ، مصوب 1345 ، ماده 11.

³ - پیشین ، بند ب ماده 11.

⁴ - سیروس ، قادر ، قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی ، ص 596.

حقوقی که در مقابل خدمت مزبور داده می شود از خزانه دولت باشد و یا از عواید آن بنگاهها؛ همین قدر که از طرف دولت در ضمن حکم رسمی ماموریتی داده می شود آن ماموریت خدمت دولتی است.¹ بنابراین مامور دولتی کسی است که دارای حکم رسمی است و در این امر نوع رابطه استخدامی رسمی یا پیمانی یا حکمی بودن مؤثر نمی باشد.

باید در نظر داشت که برخی مامورین دولتی بدون آنکه رابطه استخدامی با دولت داشته باشند از طرف دولت مامور انجام امور خاصی می گردند، لذا دایره شمول مأمورین دولتی از کارمندان دولتی گسترده است به طوریکه هر کارمند دولتی مامور دولت نیز می باشد ولیکن هر مامور دولتی لزوماً کارمند دولت نمی باشد یعنی؛ مامور دولت ممکن است کارمند دولت نباشد، نظیر سرباز وظیفه که برغم آنکه گاهی از طرف دولت در مفهوم عام مامور انجام دادن وظایفی می گردد مستخدم و یا کارمند دولتی نمی باشد ولیکن مامور دولت محسوب می گردد. بنابراین مفهوم مامور دولت در حقوق کیفری بسیار گسترده تر از مفهوم آن در حقوق اداری می باشد و مقصود از مامور دولت تنها مستخدمان قوه مجریه نیستند بلکه مستخدمان سایر ادارات و شرکت های دولتی را نیز شامل می شود.²

¹ - قربانی، فرج الله، مجموعه آراء وحدت رویه دیوانعالی کشور، حکم شماره 17/720 - 1324/1/30، شعبه هفتم دیوان عالی کشور

² - حبیب زاده، محمد جعفر، قبلی، ص 22

فصل دوم : تاریخچه

در این فصل تلاش شده است کلیه قوانین و مقررات مدونی که از ابتدا تاکنون در مورد جرم استفاده غیر مجاز به تصویب رسیده است مورد بررسی قرار گیرد و قوانین قبل و بعد از انقلاب در ارتباط با موضوع نیز مورد توجه واقع گردد.

مبحث اول : دوره باستان :

در مورد ایران باستان که از 550 قبل از میلاد مسیح شروع می شود و در 651 بعد از میلاد مسیح یعنی انقراض سلسله ساسانیان با تسلط اعراب پایان می گیرد سلسله هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان به ترتیب بر ایران حکومت کرده اند. در این خصوص مدارک و قوانین زیادی در ارتباط با موضوع وجود ندارد.¹

در ایران باستان تعریف مشخصی از جرم وجود ندارد، اما با توجه به کتاب «هرودوت» و نامه «تیسر» می توان گفت انواع جرم وجود دارد بدون آنکه طبقه بندی خاصی از آن بتوان ارائه داد.² با توجه به این انواع ، جرم عبارت است از :

هر اقدامی که به دین، پادشاه و خانواده او یا به عامه مردم لطمه وارد کند که البته تشخیص این صدمه اغلب با پادشاه یا قضات شاهی است. لذا به طور کلی می توان گفت در این زمان جرمی با عنوان استفاده غیر مجاز وجود نداشته و قوانینی نیز در این مورد به تصویب نرسیده است.

¹ - نوربها ، رضا ، زمینه حقوق جزای عمومی ، انتشارات دادآفرین ، سال 1375 ، ص 86

² - پیشین ، ص 90

مبحث دوم: مصوبات قبل از انقلاب

تا پیش از انقلاب مشروطیت در کشور ما قوانین مدونی وجود نداشت و برای رفع اختلاف از احکام و مقررات اسلامی استفاده می شد و برای رفع خصومت ها و اعمال کیفر نیز حکام و قضات ماذون از طرف آنها به میل و اراده خود به شکایات رسیدگی می کردند.

در امور جزایی معمولاً اعمالی جرم محسوب می شد که در شرع حرام و مجازات هایی از انواع دیه و قصاص و حد برای آن وجود داشت بنابراین استفاده غیرمجاز نمی توانست به عنوان جرم مدونی مصداق داشته باشد.¹ زیرا در شرع و به نظر فقها از استفاده غیر مجاز تعریفی به میان نیامده است و دلیلی وجود نداشت که استفاده غیر مجاز را به معنی امروزی یعنی جرمی که به اعتبار مامور دولت بودن مرتکب و سوء استفاده او از موقعیت خود مقصود است تلقی نمایند.

بعد از پیروزی انقلابیون و امضاء فرمان مشروطیت به وسیله مظفرالدین شاه قاجار در سال 1334 هجری قمری برابر با 14 مرداد 1285 هجری شمسی تا اوایل سلطنت پهلوی قانون مدونی در خصوص جرایم وجود نداشت که تعریفی از جرم خاصی کرده باشد و جرم استفاده غیر مجاز را با عناصر تشکیل دهنده آن مشخص سازد تا اینکه در سال 1304 قانون مجازات عمومی به تصویب رسید که مواد 152 و

¹ - نورزاد، عوض، بررسی اختلاس و تصرف غیرقانونی، انتشارات آریان، سال 1383، ص 30